RESSENYES

NELSON, Lise; SEAGER, Joni (2005).
A companion to feminist geography.
Oxford: Blackwell, 640 p.
ISBN: 1405101865

Aquest any 2005, Blackwell ha publicat un compendi exclusiu de geografia feminista editat per les nord-americanes Lise Nelson i Joni Seager. Un volum monogràfic de més de sis-centes pàgines on es presenta un ampli i actual estat de la qüestió, tant a nivell conceptual com metodològic. Una necessària recopilació que es veu enriquida amb la incorporació de breus estudis de cas que tenen l'objectiu de plasmar una visió general i alhora detallada del que s'està portant a terme en la recerca de gènere i que contempla les aportacions inicials realitzades, contextualitza les investigacions actuals i desenvolupa algunes de les tendències dissidents que emergeixen.

El llibre s'inicia amb la llista de continguts, la presentació dels autors en relació amb les seves matèries d'estudi, estatus i procedència, i la introducció al llibre per part de les editores. La primera part d'aquesta antologia, que es presenta sota el nom sintetitzador de «contextos», ens introdueix en el corol·lari de la recerca feminista i ens en descriu els eixos principals. Els objectius que es desprenen d'aquestes primeres pàgines són: a) la *reubicació* de l'enfocament de gènere en el si de la disciplina, incidint en les pioneres premisses que la «diferència» és forjada en el territori, i que aquest, per naturalesa, es «genderitza»; b) la conscienciació d'acció social fonamentalment antiracista del pensament feminista; c) una intencionada importància a la noció del cos com una excel·lent eina de recerca, i, finalment, c) posar a debat els reptes que comporta, des de la perspectiva del gènere, l'actual mobilitat transnacional.

Una vegada entrats en el context, el compendi se'ns desglossa en cinc blocs temàtics, fragmentats en trenta-quatre capítols que ens presenten les més variades línies de recerca que actualment es porten a terme de cap a cap de la geografia acadèmica mundial. El primer gran apartat fa referència al «treball» i podríem aventurar-nos a afirmar que aquesta temàtica és la que té més llarga trajectòria històrica i significació social entre les teories feministes i la geografia del gènere. En el segon bloc, s'hi presenten les aportacions que fan referència a l'espai urbà en general i a la ciutat en particular. El tercer es caracteritza per ésser força innovador dins la recerca feminista i geogràfica: es tracta de l'anàlisi espacial de la corporalitat. La cinquena part del compendi fa referència a les relacions de gènere en

el medi natural i, finalment, l'últim apartat se centra en la geografia política, tot vinculant gènere, política, estat i nació. Aquesta secció, juntament amb la que fa referència a les geografies del cos, són les aportacions més innovadores d'aquesta antologia.

Tal com diuen les autores Lise Nelson i Joni Seager a la introducció, tan sols després de tres minses dècades que les feministes fessin aflorar «la dona» i el «gènere» en el si de la disciplina geogràfica, ara (inici del segle XXI) és el moment que «el cos» i la multidimensionalitat de les experiències físiques i mentals amplïïn el corpus de la geografia feminista. Les editores afirmen que el cos és l'element bàsic i inicial per poder projectar teoria feminista i que l'experiència personificada juntament amb la premissa «el que és personal és polític» són les fites conceptualment més sòlides per posar en dubte algunes de les nocions «políticament inacceptables» del pensament social i polític del món occidental i per projectar coneixement socialment útil per desmantellar les herències del patriarcat històric i avançar cap a un món globalment més viable i equitatiu. Se'ns hi explica que l'actual geografia feminista avança per camins molt diferents dels dels seus inicis. De manera esquemàtica, podem traçar, en la història de la geografia del gènere, quatre fases diferencials: 1) els primers anys, en la dècada dels setanta, que es pot qualificar de període pivotal i inici de la disciplina; 2) els anys vuitanta, on la geografia feminista madura; 3) durant la decada dels noranta, es consolida, s'escampa fora de l'àmbit anglosaxó i s'introdueix i s'accepta la transversalització de gènere de la disciplina; finalment, 4) en l'actualitat —a principis del segle XXI—, on, segons les autores, ens afrontem a noves perspectives temàtiques, espacials, conceptuals i metodològiques.

Una de les aportacions més importants de les geògrafes feministes a la disciplina ha estat desmantellar oficialment certes assumpcions mai qüestionades i naturalitzades. Aquestes assumpcions fan referència bàsicament al «lloc» de l'home i la dona a la societat, a les comunitats, a les organitzacions i les seves relacions vivencials i laborals. D'aquesta manera, la geografia feminista ha obert una escletxa on pot mirar, analitzar i observar com els llocs —des de la universitat fins al bany de casa, els parcs urbans o els espais d'oci— s'experimenten de manera distinta per diferent tipus de gent. Al concepte específic del gènere, també s'hi han vinculat els paràmetres d'ètnia, edat, classe i molts més factors que, a la vegada, han aportat, al si de la disciplina, la visibilització de les diferències i de les desigualtats entre homes i dones. En l'ampli context social actual, on les identitats i les relacions socials s'han diversificat, l'inicial concepte dual home/dona està entrant en desús, i es treballa més amb els paràmetres de «masculinitats» i «feminitats», que signifiquen les diferents maneres de ser home i dona en l'espai i els llocs i com aquests i aquestes es relacionen.

En l'apartat que es dedica al món laboral, s'hi integren estudis en els quals es qüestiona quins són els límits del treball, de quina manera aquest es «genderitza» o com es distribueix espacialment el treball en els processos de reestructuració econòmica. A través d'anàlisis «glocals», s'hi presenten estudis realitzats en diverses realitats territorials, des de Burkina Faso fins a Mèxic, passant pel Canadà, les Filipines, els Estats Units, el Pakistan, el Regne Unit, Indonèsia, el Nepal, l'Aràbia Saudita, Turquia, Cambodja i l'Índia. Aquests estudis que se centren bàsicament en el treball i el gènere, també presenten incursions en temes d'emancipació, cos, globalització i migració.

En el bloc que fa referència a la ciutat, l'interès es focalitza en les relacions de producció i reproducció del capital social, econòmic, cultural i simbòlic a l'espai urbà. Hi trobem, doncs, capítols que se centren en temes com ara els de la mobi-

litat, el sentiment de pertinença, les experiències viscudes, la quotidianitat, els serveis, les polítiques locals, les noves tecnologies i les relacions de poder.

La quarta secció del compendi fa referència a les geografies del cos. S'hi explica que la naturalesa del cos és en essència paradoxal, però que, des d'un punt de vista geogràfic, «tothom és i té cos»; un cos, però, que es diferencia a través de l'edat, de l'ètnia, del sexe, de la sexualitat, del gènere, de la talla, de la salut… La premissa més important que se'n deriva és, per tant, que els cossos existeixen en els «llocs», i que a la vegada, per ells mateixos, també són «llocs». En l'actualitat, existeix el repte d'examinar i transportar la complexitat que es genera quan s'entrellaça «el cos» amb raça, sexualitat, gènere, classe i altres aspectes experimentats en la subjectivitat. En concret, se'ns presenten els casos de les experiències de gènere de les dones presoneres a Sudàfrica, la sida i el rol femení en certes comunitats ètniques de Kenya, les manifestacions corporals identitàries de les dones musulmanes paquistaneses que viuen al Regne Unit, així com la creació de circuits transversals de sexualitats no heterosexuals que operen transnacionalment a Trinidad.

La cinquena part de l'antologia gira a l'entorn del medi, la naturalesa i l'ecologia política feminista. El context teòric es genera mitjançant diferents estudis de cas ubicats a la República Dominicana, als Estats Units i al Regne Unit, des d'on es treballen temes relacionats amb la biotecnologia, el càncer de mama, els recursos silvícoles i la creació de paisatge.

L'últim bloc del llibre tracta de la implicació geogràfica de la política i s'hi presenta amb el títol d'Estat nació. S'hi postula l'activisme social i una vinculació més gran en el joc d'escales superposables per analitzar la globalització i la relació de gènere amb el Sud, promoure una relectura feminista de la geopolítica i teoritzar sobre el concepte d'escala. També s'hi avaluen les variables de gènere, raça i nacionalisme per indagar en la identitat americana i l'imperialisme econòmic dels primers anys del segle XX, així com la virilitat i la violació de la «guerra terrorista» del Estats Units d'ençà de l'11-S, el mercadeig de l'espai d'oci gai i com aquest transforma les dinàmiques urbanes de Cape Town o l'anàlisi feminista de la violència i el canvi politicosocial al Perú.

A través de la lectura d'aquesta antologia, veiem que els objectius que les editores es proposen, es compleixen: el «compendi» conté la multiplicitat de veus que es generen al voltant de la temàtica del gènere. L'estructura del llibre està ben aconseguida, ja que permet establir un ràpid accés a les diferents temàtiques i continguts, fet indispensable en una obra tan extensa. Al mateix temps, esdevé interessant poder tenir, en un sol llibre, tanta diversitat i quasi la totalitat de les recerques que es porten a terme en la geografia feminista: la seva trajectòria històrica, els treballs més destacats, les fites aconseguides, així com la bibliografia indispensable. Cal, doncs, valorar molt positivament la tasca de coordinació de les editores, les quals han manejat el treball de cinquanta col·laboradors i col·laboradores amb una ambició i una eficàcia que en aquest tipus de temàtica només es pot comparar als esforços portats a terme pel Women and Geography Study Group (WGSG). També es destacable constatar que el 10% de les aportacions provenen d'homes (cinc capítols), fet que certifica que la geografia feminista no és exclusiva de les dones.

Pel que fa a l'autoria dels capítols, cal advertir que hi domina la participació nord-americana, que suma trenta-dues de les col·laboracions totals. Aquest fet té algunes conseqüències evidents, una de les quals és la clara desviació «anglo» que es transpira i es recull en aquest manual. La resta d'aportacions provenen d'especialistes del Regne Unit (n'hi ha sis), de Turquia (dues), de Singapur (dues) i d'in-

dividuals de Finlàndia, de Kenya, de Sudàfrica, d'Israel, del Japó, de Nova Zelanda, de l'Índia i de Sri Lanka.

Si fem una breu anàlisi de la bibliografia citada, ens tornem a adonar que aquesta obra i talment la mateixa geografia feminista estan adduïdes a les entranyes de l'hegemonia anglosaxona. Aquesta constatació també es fa palesa en la lectura de l'estat de la qüestió que se'ns hi presenta, d'on se'n desprèn que els coneixements més pioners i més reconeguts es porten a terme en l'àmbit anglosaxó o, si més no, que els treballs realizats en altres àmbits s'asseguren la seva difusió en llengua anglesa. La pròpia geografia feminista, que pretén donar una visió globalitzadora, queda encotillada, doncs, en un tarannà dual on la producció de coneixement teòric, metodològic i conceptual es concentra territorialment a les universitats de l'àrea d'influència anglòfona i on la pràctica empírica o els estudis de cas es flexibilitzen i es dispersen arreu de les contrades.

Per altra banda, aquest manual està dirigit a totes aquelles persones que tinguin un cert interès a saber què està passant en la geografia del gènere, ja que presenta en una sola publicació tots els aspectes més importants vinculats en el feminisme i la geografia. A un nivell més pragmàtic, aquest llibre pot ésser especialment útil per al personal docent i, evidentment, per als estudiants i les estudiants.

A través de la seva lectura, doncs, es pren consciència de la importància que implica «la mirada» en clau de gènere, fet que ha de representar un augment de la sensibilitat vers aquestes complexes realitats, que alhora són processos dinàmics i es poden canviar. Aquest augment real de sensibilització vers aquesta temàtica, cal relacionar-lo també amb el propi fet de la publicació del llibre que s'acaba de ressenyar, la creació d'una revista acadèmica especialitzada, la incorporació d'homes que s'hi dediquen, la introducció de variables feministes en la transversalització de gènere de la disciplina i, finalment, els canvis polítics, econòmics, socials, culturals i simbòlics dels subjectes d'estudi.

Rosa Cerarols
Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
rosa.cerarols@uab.es

HALL, Derek; ROBERTS, Lesley; MITCHELL, Morag (2005).
New directions in Rural Tourism.
Aldershot: Ashgate, 235 p.
ISBN: 075463633X

La temática del turismo rural ha sido tratada en profundidad en el mundo anglosajón. El libro que presentamos aquí es un nuevo avance en este sentido. Una vez más, fruto de la diversidad de situaciones que se producen en los espacios agrarios, el turismo surge como una forma más de la diversificación, la multifuncionalidad y el dinamismo de estos espacios. Después de haber analizado y descrito con excesiva profundidad los modelos de turismo rural que se han dado en Europa y en general en el mundo anglosajón, el libro de Hall pone sobre la mesa hacia donde se encamina la diversificación del turismo rural, abre nuevas perspectivas en temáticas de estudio y cuestiona las temáticas tradicionales que se han investigado hasta el momento. El libro es el resultado de la International Conference New Directions in Rural Tourism and Leisure: Local Impacts, Global Trends, celebrada en el Scotish Agricultural Collage (SAC) por parte del Departamento de